

Політико-правові засади державної енергетичної політики України в контексті європейської інтеграції

Розкрито проблематику енергетичної політики і безпеки з позиції сучасної політичної науки. Показано зміну акцентів у розгляді питань енергетичної політики на всіх рівнях через агресивну вепонізацію енергії, війну Росії проти України.

З'ясовано політико-правові засади державної енергетичної політики України з огляду на активізацію євроінтеграційного процесу та зростання загроз енергетичній безпеці як України, так і ЄС. Проаналізовано процес імплементації правових та нормативних стандартів ЄС до законодавства України з енергетичних питань. Визначено політико-правові засади відбудови енергетичного сектора України та подальшого зближення з ЄС.

З'ясовано роль цінностей та культури енергоспоживання в реалізації новітніх енергетичних стратегій; визначено основні інструменти формування енергетично-екологічних цінностей. Досліджено зміст та характеристики концепції енергетичного громадянства, аргументовано доцільність її інтегрування в стратегію енергетичної політики України.

Аргументовано важливість формування, вивчення та урахування громадської думки при здійсненні енергетичної політики; доведено, що підтримка громадськості є критичним елементом реструктуризації енергетики.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО

Еліна МОРГУНОВА

**Політико-правові засади
державної енергетичної
політики України
в контексті
європейської інтеграції**

Монографія

За редакцією І. О. Кресіної

 **НОРМА
ПРАВА**
Київ – 2024

УДК 327:34:620.9(4)(043.5)
М38

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України.
Протокол № 4 від 19 березня 2024 року

Рецензенти:

Хома Н. М. – доктор політичних наук, професор
Гербут Н. А. – кандидат політичних наук, доцент

Моргунова Е. С.

М38 Політико-правові засади державної енергетичної політики України в контексті європейської інтеграції: монографія / за ред. І. О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Норма права, 2024. 204 с.

ISBN 978-617-8306-01-4

Розкрито проблематику енергетичної політики і безпеки з позиції сучасної політичної науки. Показано зміну акцентів у розгляді питань енергетичної політики на всіх рівнях через агресивну вепонізацію енергії, війну Росії проти України. З'ясовано політико-правові засади державної енергетичної політики України з огляду на активізацію євроінтеграційного процесу та зростання загроз енергетичній безпеці як України, так і ЄС.

Проаналізовано процес імплементації правових та нормативних стандартів ЄС до законодавства України з енергетичних питань. Визначено політико-правові засади відбудови енергетичного сектора України та подальшого зближення з ЄС.

З'ясовано роль цінностей та культури енергоспоживання в реалізації новітніх енергетичних стратегій; визначено основні інструменти формування енергетично-екологічних цінностей. Досліджено зміст та характеристики концепції енергетичного громадянства, аргументовано доцільність її інтегрування в стратегію енергетичної політики України. Аргументовано важливість формування, вивчення та урахування громадської думки при здійсненні енергетичної політики; доведено, що підтримка громадськості є критичним елементом реструктуризації енергетики.

УДК 327:34:620.9(4)(043.5)

Видавництво «Норма права» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. У цьому виданні використано папір, сертифікований FSC® та PEFC™

ISBN 978-617-8306-01-4

© Моргунова Е. С., 2024
© Норма права, 2024

Зміст

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
Теоретико-методологічні засади дослідження енергетичної політики	9
1.1. Історіографія проблематики енергетичної політики . . .	11
1.2. Методологічні підходи до аналізу сучасних трендів енергетичної політики ЄС та окремих держав-членів ЄС.	26
РОЗДІЛ 2	
Сучасні підходи до енергетичної політики: глобальний вимір та стратегії ЄС	31
2.1. Глобальні тренди функціонування енергетичної сфери: аналіз викликів та ризиків	33
2.2. Динаміка енергетичної політики ЄС та чинники її трансформації	43
РОЗДІЛ 3	
Енергетична політика України: нові виклики та адаптація до вимог ЄС в умовах російської агресії	69
3.1. Виклики для енергетичної безпеки України, зумовлені російською агресією	71
3.2. Імплементация правових стандартів ЄС з енергетичних питань у нормативно-правову базу України	78
3.3. Політико-правові засади реконструкції енергетичного сектора України в умовах євроінтеграції . . .	98
РОЗДІЛ 4	
Ціннісно-поведінковий вимір енергетичної політики	115
4.1. Роль цінностей та культури енергоспоживання у реалізації новітніх енергетичних стратегій	117

4.2. Енергетичне громадянство: проблеми концептуальної імплементації у державну енергетичну політику України	129
4.3. Громадська думка про енергетичну політику: її формування й урахування	139
ВИСНОВКИ	151
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	163

Вступ

Енергетична проблематика зберігає актуальність та гостроту упродовж усього суверенного етапу історії України. Цьому сприяли: тривала залежність від імпорту російських енергоресурсів; тривала пріоритетність для уряду зростання видобутку викопних енергоресурсів; відсутність прозорості в енергетичному секторі держави, корупція; недостатня увага держави до розвитку відновлюваної енергетики, питань енергозбереження, розвитку енергоощадних технологій; висока енергоємність української економіки; недостатнє фінансування реконструкції об'єктів енергетичної інфраструктури; відсутність комплексної політики формування культури населення щодо енергоспоживання та енергозбереження; тимчасова втрата від 2014 року доступу до багатьох активів у енергетичній сфері на окупованих Росією територіях тощо. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, цілеспрямована руйнація державою-агресором енергетичної інфраструктури України посилили актуальність вивчення енергетичної проблематики.

Зміщення вектора розвитку України в напрямку ЄС й набуття (2022 р.) статусу країни-кандидата на вступ в ЄС, відмова від закупівлі російського газу (2015 р.), намір відмовитися від транзиту російського газу (після 2024 р.), активна диверсифікація джерел постачання енергоресурсів, приєднання України до європейської енергетичної системи ENTSO-E (2022 р.) тощо активізували зближення України з ЄС у питаннях енергетичної політики. Сформоване розуміння, що у перспективі повоєнне відновлення України має максимально узгоджуватися з енергетичною стратегією ЄС. Відтак для України актуалізувалося завдання прискорити зближення національної енергетичної політики з політикою ЄС, де основними трендами є енергоефективність, збільшення генерації «чистої» енергії, диверсифікація джерел постачання енергоресурсів і т. ін.

Україна нині вже є частиною процесів гарантування загальноєвропейської енергетичної безпеки. ЄС уже вбачає в Україні важливого партнера в енергетичній сфері, з огляду на потенціал розвитку відновлюваної енергетики, можливості для видобування та збагачення критичних металів та мінералів, необхідних для впровадження «чистих» технологій тощо. Розвиток партнер-

ства з ЄС в енергетичній сфері має стратегічне значення для України.

Відтак нині важливим дослідницьким завданням є з'ясування, наскільки синхронізується енергетична політика України та ЄС, які є невідповідності та як вони долаються. Українській державі попри війну важливо враховувати всі стратегічно важливі питання, які, з одного боку, зближуватимуть нас з ЄС, а з іншого – гарантуватимуть нашу енергетичну безпеку, уможливллять повне відновлення енергетичного сектора відповідно до стандартів ЄС. Без узгодженості політики України та ЄС у секторі енергетики Україна втратить можливості післявоєнного відновлення енергетичної системи. У розвитку енергетичної співпраці України та ЄС вбачається перспектива відбудови енергетичної системи на основі новітніх технологій, з фокусом на енергоефективності, сталості, безпечності для довкілля та людини.

Хоча простежується тенденція до висхідного інтересу дослідників до широкого кола проблем енергетичної політики, однак із позицій саме політичної науки проблематика проаналізована недостатньо. Віднедавна зростання уваги суспільних наук до енергетичної політики зумовлене посиленням геополітичних чинників на енергетичну політику з огляду на агресивну вепонізацію (зброєнізацію) енергії. Нині відбувається зміщення фокусу уваги дослідників у напрямку безпекового виміру енергетичної політики, для чого використовується теоретико-методологічний потенціал політичної науки.

Українські та зарубіжні дослідники активізували вивчення різних аспектів енергетичної проблематики з огляду на проблеми гарантування енергетичної безпеки в умовах російської агресії. Попри загальне зростання інтересу до енергетичної проблематики динаміка та драматизм ситуації в Україні актуалізують щоразу нові виклики функціонування енергетичного сектора, а перспектива повоєнного відбудови країни та рух до набуття членства в ЄС ставить перед дослідниками широке коло питань, на які очікують відповіді як урядові інституції, так і міжнародні партнери України.

У науковому дискурсі домінує аналіз впливу на енергетичну політику окремих чинників, як-от: ескалація напруги, збройне протистояння, пандемія, відкриття нових родовищ вуглеводневих ресурсів, технологічні новації у сфері «чистої» енергій та енергоощадності тощо. До повномасштабного вторгнення Росії

в Україну найбільша увага приділялася з'ясуванню впливу на енергетичну сферу глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 років й подальшої європейської боргової кризи (В. Грейві, А. Дж. Джордан, П. Сломінські [257; 382]), пандемії Covid-19 (А. Карфора, М. Ловец, Є. Пенац, Г. Скандурра, А. Томас, Д. Црнчец [165; 187; 188]). Низка дослідників вивчали енергетичну політику під кутом зору одночасного впливу на неї комплексу чинників (Ф. Х. Леандро, Р. Оберой, Ж. Сімойнс, М. Скаламера, Е. К. де Соуза, О. Чигрин, К. Шевченко [171; 178; 381]). Учені (К. А. Болліно, Ф. Ботті, С. Бузаровські, М. Корнеліс, І. Кіпріану, Д. С. Перейра, А. К. Маркес, А. Родрігес-Альварес, Д. К. Сергідес, Х. Томсон, А. Варо та ін.) привертають увагу до проблеми енергетичної бідності, яка набула гостроти через низку причин, зокрема й агресивну політику Росії [152; 158; 297; 349; 361]. Дослідники (Г. Любікієне, Ю. Матіюк, Р. Крикштолайтіс [307]) аргументують, що війна Росії в Україні стимулювала формування енергоощадної поведінки в межах ЄС.

У дослідженнях 2022–2023 років безпековий вимір енергетичної політики вийшов на перший план. Значна увага учених приділена вивченню подолання залежності ЄС від російських енергоресурсів та ймовірності нових проблем, які супроводжують диверсифікацію джерел постачання енергоресурсів до ЄС (Б. МакВільямс, Дж. Сгараватті, С. Тальяп'єтра, Г. Захман [317]). М. Мішик [320] проаналізував сучасні виклики та загрози енергетичній стійкості ЄС. К. Куземко, М. Блонділ, К. Дюпон та М. К. Брісбуа [296] дослідили відповідь ЄС на російську агресію щодо України в частині енергетичної політики. Дослідники дають оцінку рішенням, ініціативам інституцій ЄС у частині гарантування енергетичної безпеки (Д. Парра, Р. Могер [347]). Я. Осічка та Ф. Чернох [342] з'ясовують можливі наслідки війни Росії проти України для європейської енергетичної політики.

Енергетична проблематика в частині співпраці ЄС та України привертає увагу вітчизняних дослідників. Так, І. Яковюк, К. Єфремова та Є. Новіков дослідили проблеми енергетичної безпеки в умовах геополітичної нестабільності [133]. Також І. Яковюк та М. Цвеліх [134] вивчали проблему енергетичної безпеки ЄС в умовах російської агресії проти України. Н. Хома привернула увагу до проблеми вепонізації енергоресурсів, використання енергоресурсів як виду зброї у протистоянні держав, їх союзів [128]; дослідниця проаналізувала трансформацію енергетичної

геополітики в контексті нових викликів [129]. Також Н. Хома та О. Хімяк з'ясували, як геополітичний чинник вплинув на зміни енергетичної політики ЄС у 2022–2023 роках [283; 284]. О. Кукуруз та Н. Батанова [42] проаналізували зміни в енергетичній політиці ЄС у відповідь на вторгнення Росії в Україну та використання державою-агресором енергоресурсів як зброї. В. Горбатенко та О. Кукуруз [15] дослідили зміну підходів до енергетичної безпеки, акцентувавши на таких чинниках, як глобальне потепління, вплив викопних джерел енергії на зміну клімату, глобальні фінансові кризи (2008, 2020 рр.), пандемія COVID-19 та вторгнення Росії в Україну. Н. Гербут [13; 14] проаналізувала зміну фокусу енергетичної політики ЄС через агресію Росії проти України, дослідила особливості співробітництва ЄС та України в енергетичній сфері. Важливе місце займає сегмент досліджень, спрямований на розкриття цінності досвіду ЄС для України в частині реформування енергетичного сектора (Є. Зябіна, О. Люльов, Т. Пімонеико, К. Луцик [28; 71]). Питанням загроз енергетичній безпеці присвячені дослідження О. Суходолі, Г. Ряцева, Ю. Харазішвілі, Д. Бобро, С. Завгородньої [7]. Б. Походенко провів порівняльний аналіз концепцій енергетичної безпеки ЄС та України [74]. Нечисельні дослідження присвячені питанням нормативно-правового забезпечення енергетичної політики України (Д. Боброннікова, І. Чикаренко [3]).

Спектр публікацій на енергетичну проблематику за останні роки зріс, однак у сегменті політологічних досліджень тематика набула висхідного інтересу лише на тлі поточних викликів та загроз для енергетичної безпеки України та ЄС. Отже, проблему, яка водночас відкриває простір для нашого дослідницького пошуку, вбачаємо у наступному: 1) енергетична проблематика недостатньо проаналізована з позиції саме політичної науки; 2) останніми роками змінилися акценти в розгляді питань енергетичної політики на всіх рівнях через агресивну вепонізацію енергії, що вимагає перегляду багатьох дослідницьких позицій; 3) ситуація повномасштабної війни Росії проти України актуалізувала нові проблеми для багатьох держав, розв'язання яких важливе й з позиції політичної науки. Потребують з'ясування політико-правові засади державної енергетичної політики України з огляду на активізацію євроінтеграційного процесу та зростання загроз енергетичній безпеці як України, так і ЄС.

РОЗДІЛ 1

Теоретико-методологічні засади дослідження енергетичної політики

1.1. Історіографія проблематики енергетичної політики

Енергетична проблематика, як засвідчує аналіз історіографії, є дуже різноплановою. Вона вивчається ученими широкого спектра галузей знань – національна безпека, електрична інженерія, транспорт, природничі науки, соціальні науки і т. ін. Власне політичною наукою енергетична проблематика розроблена порівняно недостатньо. Проте, у зв'язку із сучасним позиціонуванням енергетики як важливого питання забезпечення безпеки, останніми роками широке коло енергетичних питань активно досліджується крізь призму політичної науки.

Проблеми функціонування та модернізації енергетичного сектора сьогодні зумовлюють гострі конфлікти, політичні дебати, формулювання позицій як державами та наддержавними інституціями, так і бізнесом та громадськістю. Це, своєю чергою, знаходить широке відображення у наукових розвідках. Світова наука реагує на процеси, які розгортаються довкола енергетики, а відтак – відповідає на наявні соціальні запити щодо розв'язання проблем, пов'язаних з енергоресурсами. Історіографія даного дослідження демонструє, наскільки енергетична проблематика є міждисциплінарною; вона об'єднала наукові розвідки різних галузей знання. Тому в книзі охоплені три рівні аналізу енергетичної проблематики – глобальний (зادля розуміння загальних тенденцій в енергетичній сфері), регіональний (зadля з'ясування тенденцій у енергетичному секторі ЄС), національний (розуміння процесів енергетичного суверенітету окремих держав ЄС, а також дослідження українського кейсу).

Підґрунтя аналізу державної енергетичної політики України в контексті європейської інтеграції становить нормативно-правова база України [65; 86; 91; 101; 103; 104; 108; 112; 113 та ін.] та ЄС (директиви, стратегії тощо, прийняті Європейською Комісією, Європейським Парламентом та ін.) [21; 214; 215; 218; 220; 221; 222; 224; 225; 226; 228; 232; 233; 236; 238; 242 та ін.]. Велике значення для розуміння проблематики мають ті нормативно-правові акти України, які спрямовані на зближення з ЄС, імплементацію його правових норм, а також досягнення відповідності глобальній парадигмі сталого розвитку [45]. Особливий дослідницький інтерес становлять ті нормативно-правові акти,

які були прийняті в умовах повномасштабної російської агресії з її чисельними наслідками для об'єктів енергетичної інфраструктури України та потребою нових інструментів забезпечення енергетичної безпеки. Також історіографія даного дослідження охоплює наукові розвідки, в яких дана оцінка конкретних рішень, ініціатив інституцій ЄС. До прикладу, Ю. Акіменко та О. Белогубова [1] дослідили значення Версальської декларації у виробленні спільної енергетичної політики ЄС в умовах повномасштабно-го вторгнення Росії в Україну.

Хоч останніми роками більшість політологічних, економічних, екологічних, безпекових наукових видань публікують розвідки щодо різних аспектів енергетичної проблематики, однак найбільший інтерес становлять результати досліджень, опубліковані в міжнародних спеціалізованих журналах: «Energies», «Energy Policy», «Energy Research & Social Science», «Energy Strategy Reviews», «Energy, Sustainability and Society», «Joule», «Renew Energy» та ін. В Україні теж видається низка журналів такого тематичного спрямування («Енергетика: економіка, технології, екологія», «Відновлювана енергетика», «Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит», «Енергетика і автоматика», «Енергетика та системи керування», «Системні дослідження в енергетиці» та ін.). Однак публікації у цих журналах у фокусі уваги мають передусім економічні, технологічні, а не політико-правові аспекти енергетичної проблематики.

Оскільки енергетичні проблеми нині тісно взаємопов'язані з екологією, кліматичними змінами, то енергетична проблематика займає чільне місце на сторінках закордонних видань з екології: «Climate Policy», «Economics of Energy & Environmental Policy», «Environmental and Resource Economics», «Environmental Impact Assessment Review», «Environmental Politics», «International Journal of Ecology and Development», «International Journal of Environmental Research and Public Health International», «Journal of Environmental Technology and Management», «Nature» та ін.

Відзначимо, що проблематика енергетичної політики є предметом вивчення багатьох зарубіжних дослідницьких інститутів. Нас передусім цікавили результати наукових досліджень тих інституцій, які вивчають проблеми європейської енергетики: Європейського альянсу енергетичних досліджень (European Energy Research Alliance), Інституту європейської енергетичної та кліматичної політики (Institute for European Energy and Climate

Книги, які можуть вас зацікавити

Основи ІТ-права

Стратегічні пріоритети політико-правового розвитку України в контексті європейської інтеграції

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН: характер і значення у контексті війни РФ проти України

Етичні норми у кримінальному процесі України

Реалізація інструментів доктрини "підняття корпоративної завіси" в судовій практиці

Правове забезпечення протидії біоагрозам в умовах протиепідемічних заходів як складова національної безпеки

Перейти до галузі права
Європейське право

[Перейти на сайт →](#)